

تبیین عوامل سیاسی کلیدی تأثیرگذار بر قدرت دفاعی ایران در افق زمانی ۱۴۱۰^۱

سجاد نجفی - دانشجوی دکتری جغرافیای سیاسی دانشگاه تهران، تهران، ایران.

دکتر کیومرث یزدان پناه درو* - دانشیار جغرافیای سیاسی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

دکتر زهرا پیشگاهی فرد - استاد جغرافیای سیاسی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

دکتر مرجان بدیعی ازندهی - استادیار جغرافیای سیاسی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۱/۰۶

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۷/۲۷

DOR:20.1001.1.17354331.1402.19.69.3.4

چکیده

سیاست و مؤلفه‌های وابسته به آن جایگاه و نقش برجسته‌ای در روابط میان کشورها و سنجش قدرت ملی آن‌ها دارد، در این میان قدرت دفاعی کشورها نیز بی‌تأثیر از سیاست‌های حاکم بر کشورها و عوامل و متغیرهای سیاسی نبوده و افزایش قدرت نظامی-دفاعی کشورها رابطه مستقیم و معناداری با عوامل سیاسی حاکم و تصمیم‌گیری‌های سیاسی دارد. در همین راستا در مقاله پیش‌رو در راستای پاسخ به این سؤال که از میان عوامل سیاسی تأثیرگذار بر قدرت دفاعی ایران، کلیدی‌ترین و تأثیرگذارترین عوامل کدامند؟ با هدف شناسایی عوامل سیاسی کلیدی مؤثر بر قدرت دفاعی ایران، با مبنا قرار دادن نظریه بازدارندگی به عنوان چارچوب نظری تحقیق و تلفیقی از روش‌های توصیفی-تحلیلی و پیمایشی (استفاده از نظر ۵۰ نفر از خبرگان و تکمیل پرسشنامه)، ضمن شناسایی نیروهای پیشران سیاسی تأثیرگذار بر قدرت دفاعی ایران با استفاده از نرم‌افزار آینده پژوهی میک‌مک و بکارگیری روش تحلیل ماتریس متقاطع، عوامل سیاسی کلیدی تأثیرگذار بر قدرت دفاعی ایران مشخص و سناریوهای مربوط تدوین گردیده است. بر طبق یافته‌ها و نتایج عوامل سیاسی کلیدی بدست آمده می‌بایست در تدوین راهبردهای نظامی و دفاعی کشور لحاظ و مورد توجه قرار گیرند.

واژه‌های کلیدی: قدرت، قدرت دفاعی، دیپلماسی دفاعی، آینده‌پژوهی، نرم افزار میک‌مک.

۱. مقاله مستخرج از رساله دکتری می‌باشد.

*نویسنده عهده‌دار مکاتبات

۱. مقدمه و بیان مسئله

همواره از قدیم تا به امروز قدرت دفاعی به‌عنوان مؤلفه اساسی و حیاتی حفظ و بقای یک کشور مطرح بوده که به دلیل نقش و تأثیر آن در ایجاد بازدارندگی در رقیب و خنثی نمودن تهدیدهای متصور، مورد توجه حاکمان و سیاست‌مداران بوده و هست. از سوی دیگر میزان اهمیت و نقش و تأثیر (قدرت دفاعی - نظامی) در تقویت قدرت ملی هر کشوری رابطه تنگاتنگی با موقعیت ژئوپلیتیکی و ژئواستراتژیکی آن کشور در عرصه بین‌المللی دارد و هر چقدر که کشوری دارای موقعیت ژئواستراتژیکی بارزتری باشد با توجه به میزان توجه و دخالت قدرت‌های منطقه‌ای و جهانی و تهدیدهای پیش رو نقش و اهمیت قدرت دفاعی - نظامی نیز به همان نسبت افزایش خواهد یافت. در همین راستا موقعیت ژئوپلیتیکی ج.ا. ایران و سطوح و نوع تعارض با سایر بازیگران در تنظیم راهبردهای دفاعی آن دارای اهمیت می باشد (Boalhassani and et al, 2018:18). بنابراین آمادگی نیروهای مسلح برای حفظ تمامیت ارضی و استقلال کشور و رفع تهدیدهای دشمنان همواره یکی از دغدغه‌های جدی تصمیم‌گیرندگان سیاسی است (Kamali and Khairandish, 2018:8). با توجه به نقش و اهمیت قدرت دفاعی - نظامی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین ابعاد قدرت ملی در ایجاد بازدارندگی و تأمین امنیت و منافع ملی کشور، مطالعه و کاوش در این خصوص جهت شناسایی مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر قدرت دفاعی کشور در راستای تقویت و رشد عوامل کلیدی، و به تبع آن تقویت قدرت ملی کشور از بدیهیات و ضروریات امر می‌باشد. و عدم توجه به این مهم با توجه به موقعیت ژئواستراتژیکی کشور و تنوع تهدیدهای متصور در آینده، خود منجر به ایجاد صدمه و خسارت به منافع و اقتدار ملی کشور و کاهش امنیت ملی در دراز مدت خواهد گردید. مؤلفه‌های گوناگون نظامی، اقتصادی، سیاسی، جغرافیایی، اجتماعی-فرهنگی، علم و فناوری بر بعد نظامی قدرت ملی تأثیرگذار می‌باشند، که در این میان مؤلفه سیاسی و شاخص‌های مربوطه نقش و تأثیر به‌سزایی بر تقویت قدرت دفاعی - نظامی دارند، در همین راستا تحقیق و پژوهش و شناسایی عوامل سیاسی کلیدی تأثیرگذار جهت آگاهی مسئولان و سیاست‌گذاران حوزه دفاعی و امنیتی در راستای اتخاذ راهبرد دفاعی متناسب و تدوین دکترین و سیاست‌های دفاعی کشور بر مبنای عوامل کلیدی تأثیرگذار

و ایجاد بازدارندگی دفاعی بسیار مفید و مؤثر خواهد بود و از ضروریات می‌باشد. به همین منظور پژوهش پیش‌رو در راستای پاسخ به این پرسش‌ها:

۱. از میان عوامل سیاسی تأثیرگذار بر قدرت دفاعی ایران، کلیدی‌ترین و تأثیرگذارترین عوامل کدامند؟

۲. بر مبنای عوامل سیاسی کلیدی و عدم قطعیت‌های مهم و تأثیرگذار موجود، محتمل‌ترین سناریوهای پیش‌رو در افق زمانی ۱۴۱۰ کدامند؟

با مبنا قرار دادن نظریه بازدارندگی به عنوان چارچوب نظری تحقیق و با استفاده از مطالعه اسناد و سوابق علمی پیشین صورت پذیرفته مرتبط و استفاده از نظرات خبرگان، عامل‌های سیاسی تأثیرگذار بر قدرت دفاعی ایران مورد شناسایی قرار گرفته، و در ادامه با استفاده از نرم‌افزار آینده پژوهی میک مک و به‌کارگیری روش تحلیل ماتریس متقاطع، عوامل سیاسی کلیدی مؤثر تعیین و در انتها با لحاظ عوامل کلیدی بدست آمده و عدم قطعیت‌های مهم اثرگذار بر روند موضوع مورد مطالعه، سناریوهای محتمل متصور در افق زمانی ۱۴۱۰ تدوین و راهبردهای مرتبط ارائه گردیده است.

تحقیقات پیشین صورت پذیرفته به شرح زیر می‌باشد:

۱. محمدباقر بابائی (۱۳۸۹) در مقاله با عنوان " جایگاه سیاست در اقتدار ملی از دیدگاه امام علی(ع) " اقتدار ملی را مهمترین شاخص ارزیابی توانمندی کشور دانسته و از میان مؤلفه‌های مختلف مؤثر در تقویت اقتدار ملی اولویت را به فرهنگ داده است. ۲. احسان کاظمی (۱۳۹۸) در مقاله با عنوان " راهبردهای سیاسی تقویت اقتدار ملی ج.ا.ایران با تاکید بر اولویت‌بندی مؤلفه‌های بعد سیاسی قدرت ملی " راهبردهای اقتدار ملی ایران را در وضعیت تهاجمی دانسته و مؤلفه‌های مشروعیت سیاسی، مشارکت سیاسی، سرمایه اجتماعی، انسجام و وحدت ملی، اعتماد سیاسی و قدرت نرم را در تقویت اقتدار ملی مهم دانسته است. ۳. سیدعباس عراقچی و همکاران (۱۳۹۹) در مقاله با عنوان " راهبردهای سیاسی دفاع همه‌جانبه در جنگ احتمالی آینده " راهبرد دفاعی کشور بر مبنای مؤلفه‌های سیاسی را در وضعیت محافظه‌کارانه دانسته و تعداد شش راهبرد مهم را با استفاده از مدل SWOT تدوین نموده است. ۴. ابوالقاسم اکبرنژاد و کریم چشک (۱۳۹۹) در

مقاله با عنوان "اولویت‌بندی مؤلفه‌های اثرگذار بر سیاست دفاعی - امنیتی جمهوری اسلامی ایران" مؤلفه‌هایی از قبیل آموزه‌های دینی و اخلاقی، تحولات محیطی، روابط سازمان‌های لشکری و کشوری، موقعیت کشور و سیاست سازمانی و بودجه نظامی را بر سیاست‌های دفاعی کشور مؤثر دانسته‌اند.

۲. روش تحقیق

تحقیق از لحاظ هدف و نتیجه از نوع کاربردی-توسعه‌ای و از لحاظ ماهیت و روش تلفیقی از روش‌های توصیفی-تحلیلی و استفاده از روش‌های پیمایشی (مصاحبه با خبرگان و پرسشنامه) و ابزار گردآوری اطلاعات استفاده از اسناد و منابع مرتبط (کتاب، مقالات، اینترنت) و مصاحبه و پرسشنامه می‌باشد. جامعه آماری شامل: خبرگان آشنا و دارای زمینه علمی مرتبط با مسائل نظامی-دفاعی (شامل فرماندهان و مدیران عالی‌رتبه نظامی دارای جایگاه مدیریت راهبردی در مشاغل صف و ستاد و پژوهش‌گران و محققان شاغل در مراکز علمی و تحقیقاتی نیروهای مسلح و اساتید رشته‌های روابط بین‌الملل و جغرافیای سیاسی دانشگاه تهران) که به منظور انتخاب نفرات خبره از روش نمونه‌گیری هدفمند استفاده گردیده، و حجم نمونه تعداد ۵۰ نفر خبره می‌باشند. مبنای انجام تحلیل بر مبنای نرم افزار میک مک می‌باشد، که نخستین بار توسط اندیشکده تحقیقاتی در زمینه راهبردی مربوط به آینده و سازمان، توسط میشل گودت در کشور فرانسه بوجود آمد (Godet, 1999: 58). این رویکرد به‌عنوان یک تفکر تحلیلی است که از طریق سیستماتیک اقدام به ارائه راه‌حل‌های یک مسأله می‌پردازد (Fauzi, 2019). و با تجزیه و تحلیل ساختاری، که در آن ساختار به‌عنوان یک واقعیت تحت عنوان یک سامانه مورد مطالعه است در ارتباط می‌باشد، و عناصر آن وابستگی تنگاتنگی با یکدیگر دارند (Mojica, 2005: 83).

در عین حال این روش به ملاحظه متغیرهای کیفی و کاوش آینده‌های چندگانه و نامعلوم می‌پردازد (Jiménez, 2009: 111) که تجزیه و تحلیل متغیرها و رابطه بین متغیرها به صورت مستقیم از طریق شناسایی تأثیر متغیرها بر یکدیگر توسط متخصصان و طبق نظر خبرگان حاصل می‌شود (Putu Yudy and et al, 2020: 443) و دارای سه مرحله است: شناسایی عناصر (متغیرها)، توضیح روابط بین متغیرها و آنالیز و شناسایی متغیرهای کلیدی (Gde Bagus and et

al,2020:29). روش پیش‌بینی آینده و بررسی کیفیت عوامل مؤثر بر یک مسأله به وسیله نرم‌افزار میک مک این امکان را می‌دهد که با استفاده از ارتباط ماتریسی همه مؤلفه‌های اصلی یک سیستم تشریح شوند و با بررسی این ارتباطات امکان آشکارسازی متغیرهای اصلی جهت ارزیابی سیستم ممکن شود (Yazdanpanah Dero and et al, 2018: 87).

۳. مبانی نظری و چارچوب مفهومی تحقیق

۳-۱. نظریه بازدارندگی

بازدارندگی دارای سابقه طولانی در تاریخ روابط بین‌الملل است که پس از جنگ جهانی دوم به یکی از مهم‌ترین نظریه‌های روابط بین‌الملل تبدیل گردید (Ghasemi,2012:103). در واقع بازدارندگی از جمله موضوعات علمی است که در کنار جنگ به‌عنوان مهم‌ترین موضوع مطالعات راهبردی مطرح می‌باشد و از جمله پرسش‌های موجود در این حوزه این واقعیت است که چگونه می‌توان از بروز جنگ که سبب ساز تحمیل هزینه‌های زیادی بر واحدها خواهد شد جلوگیری به عمل آورد (Esfandiari and et al,2016:5). این نظریه یکی از نظریات مبتنی بر رئالیسم و واقع‌گرایی است که عمدتاً پس از جنگ جهانی دوم و با تضعیف آرمان‌گرایی، مورد توجه نظریه‌پردازان مسائل راهبردی قرار گرفت و به قدرت به‌عنوان مؤلفه‌ی اصلی تبیین‌کننده روابط بین کشورها تأکید می‌کند و بر این باور است که میزان قدرت دولت‌ها، تأثیر مستقیم بر میزان امنیت ملی آن‌ها دارد (Rahimi Roshan, 2017:79). نکته‌ی اساسی در بازدارندگی این است که اگر کشوری بتواند حریف را متقاعد کند که هزینه‌ها و خطرات خط‌مشی احتمالی او در دست زدن به حمله، بیشتر از منافع است خواهد توانست امنیت خود را در مقابل آن کشور تأمین کند (Rahimi Roshan, 2017:83). بازدارندگی همه‌جانبه به معنای تقویت توانمندی‌ها و افزایش همه‌ظرفیت‌های دفاعی و کسب قابلیت‌های مورد نیاز برای دفع هر گونه تجاوز جهت ناامید ساختن دشمن و خنثی کردن تهدیدهای نظامی خارجی به‌عنوان محور ثقل سیاست دفاعی جمهوری اسلامی ایران می‌باشد (Ajurlu and Maghsoudi, 2018:101). لذا ویژگی بازدارندگی همه‌جانبه به‌کارگیری تمامی مقدرات و ظرفیت‌های کشور در راستای مقابله با توطئه‌ها و تهدیدهای دشمنان می‌باشد (Kuchaki and et al,2017:70).

۲-۳. قدرت

تعریف قدرت و گونه‌شناسی آن بسیار روشن نیست، منتهی در تعریف ساده از آن، قدرت توانایی انجام کارها و کنترل دیگران است (Amiri, 2020: 139). در واقع می‌توان گفت که قدرت عبارتست از توانایی و استعداد فرد برای انجام کار و اعمال اراده بر افراد دیگر به‌منظور ایجاد رفتار مطلوب (Hafeznia, 2011: 228). دیوید جابلنسکی^۱ در تعریف قدرت می‌نویسد: «قدرت عبارتست از استطاعت، توانایی یا قابلیت که به دارنده آن قوه تأثیرگذاری بر رفتار سایر بازیگران را در جهت اهدافش می‌بخشد» (Jablonsky, 1997). در واقع قدرت مقوله‌ای است که دولت‌ها و حکومت‌ها پیوسته در پی کسب آن بوده‌اند و همواره قدرت زمینه ساز سیاست و سیاست ابزار کسب قدرت بوده است (Yazdanpanah and et al, 2018: 44). قدرت محصول ترکیب سرچشمه‌ها و عوامل متعدد و متنوع قدرت ملی است که عوامل فرهنگی، رسانه‌ای و دیپلماتیک نیز جزو مجموعه مؤلفه‌ها و عوامل قدرت محسوب می‌شوند (Mohammadi, 2014: 125). به اعتقاد بسیاری از کارشناسان معیار نهایی قدرت ملی توانمندی نظامی است زیرا کشورها در محیطی به سر می‌برند که در آن امنیت آن‌ها مورد تهدیدهای داخلی و خارجی فراوان و همیشگی قرار دارد. کشوری که مؤثرترین وسایل نظامی را دارد می‌تواند عملکرد نظام بین‌المللی را به نفع خود شکل دهد یعنی می‌تواند «قواعد بازی» را تعریف و اعمال کند (Mahmoudzadeh and et al, 2017: 273). همچنین تحرک نظامی و عملیاتی را می‌توان در زمره سازوکارهایی دانست که قادر خواهد بود زمینه‌گذار ژئوپلیتیک امنیت به قدرت را فراهم نماید (Mossalanejad, 2020: 12). لذا امروزه قدرت نظامی یکی از ابعاد اصلی قدرت ملی و اقتدار ملی است (Boyatzis and Ratti, 2014: 824). اهمیت قدرت در نظام بین‌الملل و در میان بازیگران به حدی است که چگونگی توزیع قدرت در میان واحدها و در سطح نظام بین‌الملل عامل تمایز بازیگران و ساختار نظام بین‌الملل به شمار می‌رود (Jafarinia and et al, 2019: 460).

1. David Jablonsky

۳-۳. قدرت ملی

قدرت ملی به عنوان مفهومی ژئوپلیتیکی یک ویژگی و صفت جمعی برای افراد یک ملت را منعکس می‌نماید و هم‌زمان به عنوان یک صفت فردی در رابطه با یک کشور و یک دولت تجلی پیدا می‌کند. قدرت وقتی در قالب یک جامعه یا ملت نگریسته می‌شود از برآیند توانایی‌های آن جامعه، قدرت عمومی و کلی آن پدیدار می‌شود.

بنابراین مجموعه انسان‌هایی که تشکیل ملتی را داده که در شکل یک کشور سازمان سیاسی پیدا کرده‌اند دارای قدرتی می‌باشند که از برآیند قوای ترکیب شده آن‌ها به دست می‌آید و می‌توان آن را قدرت ملی آن کشور یا ملت دانست (Hafeznia,2011:251). قدرت ملی رابطه و نسبت کاملاً مستقیم و متقابل با امنیت ملی دارد. از یک سو افزایش یا کاهش قدرت ملی بر کاهش یا افزایش امنیت ملی مؤثر است و از سوی دیگر تغییرات در وضع امنیت ملی می‌تواند عناصر قدرت ملی را تحت تأثیر قرار دهد (Higher National Defense University,2008:276). قدرت زمانی جنبه ملی پیدا می‌کند که در یک جامعه یا ملت به آن نگریسته شود و برآیندی از توانایی‌های مادی و معنوی آن ملت باشد (Vasegh and et al,2017:678). موضوع سنجش قدرت ملی کشورها از مباحث مهم جغرافیای سیاسی و ژئوپلیتیک است که به دلیل عدم قطعیت و سنجش متغیرهای کیفی مانند: روحیه و خصایص ملی، کیفیت رهبری و حکومت، کیفیت مدیریت سیاسی، امنیت و... به صورت یک مشکل پدیدار می‌گردد. تا جایی که پیتر تیلور معتقد می‌باشد که اندازه‌گیری قدرت ملی کشورها به صورت یک معضل در جغرافیای سیاسی باقی مانده است (Pishgahi fard and et al,2014:2). امروزه حفظ امنیت ملی هر واحد سیاسی از راه افزایش قدرت ملی و ایجاد توازن در عوامل تشکیل‌دهنده آن میسر است و تعامل دو سویه‌ای بین دو مفهوم قدرت و امنیت برقرار است. قدرت بیش‌تر باعث دستیابی به امنیت بالاتر و استقرار امنیت زمینه بسط قدرت است (Moradian,2009:49).

۳-۴. قدرت نظامی

قدرت نظامی عبارت است از قدرت نیروهای مسلح یک کشور توأم با سایر توانایی‌های ملی و توان زمامداران آن کشور در به‌کارگیری این نیروها جهت تحقق اهداف امنیت ملی (192):

(Chegini, 2005). در واقع قدرت نظامی نیرویی با هدف مشخص و برای انجام کار ویژه است که در زمان مناسب برای تحصیل اهداف ملی از آن استفاده می شود (Sanjabi, 2001: 122). به طور قطع، قدرت نظامی یکی از مهم ترین ابعاد قدرت و شاید آشکارترین آن به شمار می رود (172: Moradian, 2009). قدرت، اساس و مبنای هر گونه اقدامی در عرصه سیاست گذاری دفاعی می باشد. دامنه و میزان اثرگذاری سیاست گذاری ها منوط به سطح توانمندی های بازیگران است؛ به عبارتی پشتوانه اصلی، تصمیم گیرندگان در تدوین سیاست های دفاعی، منابع بالفعل قدرت و نیز توانمندی آن ها در بسیج منابع بالقوه می باشد (Zohdi, 2015: 104). تحلیل و ارزیابی قدرت دفاعی و نظامی کشورها، نیازمند بررسی معیارهای مختلف کیفی، کمی، مثبت و منفی است. و به دلیل نقش بی همتایی که این شاخص در تعیین اهداف و رهنامه نظامی کشورها دارد از اهمیت ویژه ای برخوردار بوده و نیازمند بهره گیری از فنون و الگوهای نوین تصمیم سازی و استفاده از رویکردهای ترکیبی در مواقع ضروری می باشد (Moradian and et al, 2018: 170). در سیاست بین الملل، قدرت مؤثر و کارآمد یک دولت در نهایت تابعی از نیروهای نظامی آن و چگونگی و مقایسه این نیروها با نیروهای نظامی دولت های رقیب می باشد (Mirsheimer, 2014: 62).

۳-۵. قدرت سیاسی

اقتدار محصول آنی و مستقیم قدرت ملی می باشد، به بیان دیگر ابعاد چندگانه قدرت ملی سرچشمه قدرت ملی می باشند، در این میان بعد سیاسی قدرت ملی به عنوان یک نظام هوشمند نقش تعیین کننده ای در تقویت اقتدار ملی دارد (Kazemi, 2019: 151). شناسایی و اولویت بندی مؤلفه های بعد سیاسی قدرت ملی، شناسایی تهدیدها، فرصت ها، نقاط قوت و ضعف اقتدار ملی می تواند منجر به ارائه راهبردهای سیاسی جهت دستیابی به اقتدار ملی در سطوح ملی منطقه ای و بین المللی شود (Kazemi, 2019: 154). مهم ترین مؤلفه های بعد سیاسی قدرت ملی شامل: سرمایه اجتماعی، مشروعیت سیاسی، مشارکت سیاسی، انسجام ملی، اعتماد سیاسی، بسیج سیاسی مردم، قدرت نرم می باشد (Kazemi, 2019: 161-164). که توجه به هر کدام از این مؤلفه ها و تقویت شاخص های تأثیرگذار بر آن ها در درازمدت منجر به تقویت قدرت ملی و به تبع آن کسب اقتدار پایدار و تأمین امنیت و منافع ملی کشور خواهد گردید.

۳-۶. آینده پژوهی

روش‌های مطالعه آینده عموماً برای کمک به درک بهتر آینده به منظور اتخاذ تصمیم‌های بهتر در زمان کنونی طراحی شده‌اند (Monzavi Bozorgi and et al, 2018:71). در واقع آینده‌پژوهی، اصول و روش مطالعه و سپس تصمیم‌گیری، طرح‌ریزی و اقدام در خصوص علوم و فناوری مرتبط با آینده است. آینده‌پژوهی، تفکرات فلسفی و روش‌های علمی و الگوهای مختلف بررسی و مطالعه آینده را مطرح و با استفاده از آن‌ها، آینده‌های بدیل و احتمالی را ترسیم می‌نماید. لذا، آینده‌پژوهی ابزاری برای معماری و مهندسی هوشمندانه آینده است (and et al, 2017:92) (voghofi). با ظهور علم آینده‌نگاری و استفاده وسیع از قابلیت‌های آن، روش‌ها و فنون آینده‌نگاری وارد بطن برنامه‌ریزی شده است (Minai and et al, 2016:7). آینده‌پژوهی حوزه‌ای میان رشته‌ای است که دربرگیرنده مجموعه تلاش‌هایی برای ارائه تصاویر و بدیل‌هایی از آینده است (Yousefi and et al, 2019:78). مقصود آینده‌پژوهی فراهم کردن پاسخ‌های بر پایه دانش، بر مبنای تجزیه و تحلیل متغیرهای راهبردی یا کلیدی و تحلیل رفتار پیشران‌های مربوط جهت تدوین سناریوها و ارائه راهبردهای لازم دست‌یابی به این سناریوها می‌باشد.

۴. تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش

۴-۱. تعیین پیشران‌های کلی تأثیرگذار بر قدرت دفاعی

در گام نخست به منظور شناسایی و مشخص نمودن پیشران‌های سیاسی تأثیرگذار بر قدرت دفاعی، با مرور ادبیات پژوهش و همچنین انجام مصاحبه و توزیع پرسش‌نامه میان تعداد ۵۰ نفر از خبرگان آشنا و دارای زمینه کاری و علمی مرتبط با موضوع تحقیق، تعداد ۹۷ نیروی پیشران به عنوان پیشران‌های کلی تأثیرگذار بر آینده قدرت دفاعی ایران مورد شناسایی قرار گرفت. لازم به ذکر است مهم‌ترین منابع و اسناد علمی مورد استفاده به منظور شناسایی نیروهای پیشران مطابق جدول شماره (۱) می‌باشد.

جدول (۱): مهم‌ترین اسناد و منابع علمی-پژوهشی استفاده شده جهت تعیین نیروهای پیشران

R	عنوان اثر	نویسنده	سال انتشار
۱	راهبردهای سیاسی تقویت اقتدار ملی ج.ا.ایران با تأکید بر اولویت‌بندی مؤلفه‌های بعد سیاسی قدرت ملی	کاظمی، احسان	۱۳۹۸
۲	شاخص‌سازی مؤلفه‌های سیاست و فضا در جغرافیای سیاسی	حافظ نیا، محمدرضا، قادری حاجت، مصطفی، احمدی پور، زهرا	۱۳۸۹
۳	مؤلفه‌های قدرت نرم نظام جمهوری اسلامی ایران و ظرفیت‌های آن در عرصه بین‌الملل از دید کارشناسان	افضلی، رسول، ذکی، یاشار، دشتی، محمدحسین	۱۳۹۷
۴	نقش عوامل ژئوپلیتیک در قدرت ملی جمهوری اسلامی ایران	مفخمی شهرستانی، حسن، نیرومند، حیدرعلی	۱۳۹۸
۵	اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک	حافظ نیا، محمدرضا	۱۳۹۰
۶	قدرت و منافع ملی (مبانی، مفاهیم و روش‌های سنجش)	حافظ نیا، محمدرضا	۱۳۸۹
۷	نظریه پیچ تاریخی و نقش یابی مقاومت در ساختار نظام بین‌الملل	مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی	۱۳۹۴
۸	حکومت محلی یا استراتژی توزیع فضایی قدرت سیاسی در ایران	قالیباف، محمدباقر	۱۳۹۱
۹	جغرافیا و استراتژی ملی ایران با تأکید بر استراتژی سیاسی	طاهری موسوی، معصومه	۱۳۸۷
۱۰	چارچوبی تازه برای تحلیل امنیت	بوزان، باریویور، الی، دو ویلد، پاپ (ترجمه علیرضا طیب)	۱۳۹۲

۲-۴. تجمیع و ادغام پیشران‌ها

در ادامه نیروهای پیشرانی که دارای اشتراک و شباهت و هم‌جنس می‌باشند را با هم تجمیع نموده، که ماحصل کار احصاء تعداد ۳۶ عامل به شرح جدول شماره (۲) می‌باشد.

جدول (۲): تجمیع و ادغام پیشران‌های سیاسی مؤثر بر آینده قدرت دفاعی ایران

R	عنوان عامل	R	عنوان عامل
۱	خرد رهبری و مهارت و توانایی مدیریتی رهبران سیاسی کشور	۱۹	هم‌گرایی ژئوکالچر با کشورهای همسایه و میزان نفوذ فرهنگی و ایدئولوژیک در کشورهای هم‌جوار
۲	میزان اجماع در بین نخبگان سیاسی و هماهنگی میان سیاست‌مداران و نظامیان	۲۰	میزان تعارضات سیاسی با کشورهای هم‌جوار و قدرتمند فرامنطقه-ای و و قدرت‌یابی عراق در آینده
۳	وابستگی کشور به آبراه‌ها و تنگه‌های بین‌المللی	۲۱	نوع و ساختار حکومت (شکل سیاسی حکومت) و کارآمدی ساختار سیاسی حکومت
۴	اتحاد و انسجام ملی و یکپارچگی سرزمینی در کشور و استفاده از ظرفیت اقلیت‌های قومی مستقر در مناطق مرزی دارای عقبه مشترک در ماورای مرزها	۲۲	وجود نهادهای تأثیرگذار داخلی مؤثر در سیاست خارجی کشور و کیفیت ارتباطات، دیپلماسی و روابط خارجی و تعداد متحدان جهانی و منطقه‌ای و میزان روابط با قدرت‌های خارجی تأثیرگذار
۵	دیدگاه‌های امنیتی متضاد ایران و کشورهای حوزه خلیج فارس و میزان وابستگی امنیتی کشورهای حوزه خلیج فارس به غرب و آمریکا	۲۳	افزایش اختلاف‌ها و رقابت‌های ایدئولوژیک ایران و کشورهای منطقه به خصوص عربستان در راستای نفوذ و تأثیر در تحولات منطقه
۶	تعریف دقیق و واقعی از مناسبات غیرنظامی و نظامی و میزان استفاده و بکارگیری و نفوذ بر بازیگران و نیروهای نظامی غیردولتی منطقه‌ای	۲۴	تکثر بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای در محیط پیرامونی کشور و تداوم بحران‌های درون منطقه و میزان امنیت در محیط پیرامونی کشور
۷	گسترش فعالیت رسانه‌ها و شبکه‌های خبری معاند و مخالف ایران و ایجاد هم‌سویی و هم‌گرایی میان گروه‌های مختلف اپوزیسیون در خارج از کشور	۲۵	تنوع و تعدد منابع مشترک با همسایگان (نفت، گاز، آب و...) و میزان تعارض منافع در خارج از مرزها و چالش‌های ژئوپلیتیکی کشور و ایجاد تنش و اختلاف‌های مرزی میان ایران و کشورهای همسایه
۸	مبانی و اندیشه فکری حاکمیتی در کشور و حفظ حرمت و دوستی کشورها و قدرت‌های خارجی و تعداد پیروان دینی و ایدئولوژیک در سایر کشورها	۲۶	بکارگیری مناسب و مؤثر ابزار دیپلماسی و حقوق بین‌الملل و کیفیت دیپلماسی نظامی و روابط دو و چندگانه در سطح منطقه‌ای و جهانی و تنش زدایی و اعتمادسازی در دیپلماسی دفاعی کشور
۹	عضویت و نفوذ کشور در اتحادیه‌ها و پیمان‌های منطقه‌ای و جهانی و قدرت و اعتبار متحدین منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای و تعداد شرکای راهبردی ایران	۲۷	گسترش حوزه‌های نفوذ ژئوپلیتیکی و نفوذ سیاسی در کشورهای منطقه و تشکیل هلال شیعی و انتقال کانون تهدید از نزدیک به دور (بعد مکانی و مسافت منبع تهدید)
۱۰	مداخله و شراکت قدرت‌های آسیایی (چین و روسیه) در امور منطقه و اتحاد و هم‌سویی ایران و روسیه بر سر مناقشات و تحولات منطقه‌ای	۲۸	توسعه و استقلال سیاسی و ثبات و اقتدار سیاسی داخلی و ملی کشور و میزان کارآیی سازمان دولت و موقعیت، پرستیژ و جایگاه بین‌المللی کشور
۱۱	اختلافات و شکاف‌های قومی مذهبی داخلی و میزان مشارکت و بکارگیری اقوام و گروه‌های	۲۹	کیفیت و میزان روابط ایران و گروه‌های مقاومت در سطح منطقه و جایگاه شرق مدیترانه در سیاست خارجی ج.ا.ا (محور مقاومت،

مساله قدس، اقلیت های شیعه، گروه های جهادی حماس و حزب الله (...)		ساکن در مناطق مرزی در پست های مدیریتی استانی و کشوری و تشدید مهاجرت مرزنشینان و خالی شدن مرزها	
آزادی سیاسی در انتخاب کارگزاران حکومتی و مسئولان اجرایی توسط شهروندان و میزان مشارکت فعال احزاب سیاسی مختلف و مشارکت همگانی در تصمیم گیری های سیاسی	۳۰	دیدگاه واحد و درک ژئوپلیتیکی مشترک میان ایران و کشورهای همسایه در حل منازعات منطقه و هم سو بودن سیاست های نفتی ایران با کشورهای نفت خیز منطقه	۱۲
موضع کشورهای هم جوار نسبت به سیاست های خارجی کشور و حمایت و آموزش عناصر نهضتی و تقویت محور مقاومت در منطقه و بروز و گسترش تحولات بیداری اسلامی در سطح کشورهای اسلامی و منطقه	۳۱	تغییر و تحول در قدرت های منطقه ای و ظهور قطب های جدید قدرت در منطقه و حاکم شدن نظام چند قطبی در جهان و افول آمریکا از جایگاه هژمون برتر و ظهور چین به عنوان هژمون جدید بین المللی	۱۳
سطح روابط سیاسی و دیپلماتیک کشورهای منطقه با غرب به خصوص آمریکا، ایجاد و تقویت هم گرایی میان آمریکا و کشورهای عرب حوزه خلیج فارس و احتمال برقراری روابط میان اسرائیل و کشورهای مسلمان منطقه و القای ایران هراسی در کشورهای منطقه به خصوص حوزه خلیج فارس توسط آمریکا	۳۲	استمرار سیاست خارجی به شدت ضد آمریکایی ایران و زمینه های اختلاف (هسته ای، حقوق بشر، تروریسم، اسرائیل) با جامعه جهانی و وضعیت پرونده هسته ای ایران در شورای امنیت و سازمان ملل	۱۴
رشد و گسترش اسلام رادیکال (افراط گرایی اسلامی در منطقه) و گروه های تروریستی و بنیادگرا در منطقه و استمرار بستر ناامن عراق و افغانستان در شرایط جنگ و گریز	۳۳	نارضایتی نسبی اقوام و گروه های ساکن در مناطق مرزی نسبت به سیاست گذاری های ناحیه ای دولت و افزایش تحركات گروهک های تجزیه طلب داخلی در مناطق مرزی	۱۵
چهره های سیاسی تأثیرگذار بر روندها و تحولات سیاسی (شخصیت های کاریزماتیک) و میزان وفاداری مردم و احزاب سیاسی به حکومت	۳۴	تغییر دولت در ایران و تغییر در سیاست خارجی و سطح و میزان تعامل با پنج کشور اول قدرتمند دنیا	۱۶
میزان اختلافات میان احزاب و نخبگان سیاسی داخلی و تشدید اختلافات شیعه و سنی میان اقوام و مناطق مرزی	۳۵	برقراری رابطه همگرایی یا واگرایی میان اعضاء شورای همکاری خلیج فارس و تشکیل ناتوی عربی	۱۷
توانایی قدرت نرم و نفوذ رسانه ای ایران در عرصه جهانی	۳۶	خصوصیات ملی و روحیه ملی	۱۸

۳-۴. رتبه بندی و تعیین ارزش عوامل

در ادامه پرسش نامه ای به منظور بررسی ارزش هر یک از ۳۶ عامل به دست آمده در مرحله پیشین تهیه و در اختیار خبرگان قرار گرفت که بر اساس معدل گیری یک تا پنج (بر مبنای طیف لیکرت)، از میان ۳۶ عامل کلی، آن دسته از عوامل که نمره ای کم تر از میانگین را کسب نمودند

به عنوان عوامل کم‌اهمیت حذف و تعداد ۲۶ عامل که نمره بالاتر از میانگین را به خود اختصاص دادند جهت بررسی نهایی انتخاب گردیدند. و در ادامه جهت وارد کردن ۲۶ عامل نهایی بدست آمده در نرم‌افزار می‌بایست مطابق جدول شماره (۳) آن‌ها را کدگذاری نمود.

جدول (۳): کد گذاری عوامل جهت ورود در نرم افزار میک مک

Short label	Long Label	R
A	خرد رهبری و مهارت و توانایی مدیریتی رهبران سیاسی کشور	۱
B	اجماع در بین نخبگان سیاسی و میزان هماهنگی میان سیاست‌مداران و نظامیان	۲
C	اتحاد و انسجام ملی و یکپارچگی سرزمینی و استفاده از ظرفیت اقلیت‌های قومی مستقر در مناطق مرزی دارای عقبه مشترک در ماورای مرزها	۳
D	دیدگاه‌های امنیتی متضاد ایران و کشورهای حوزه خلیج فارس و وابستگی امنیتی کشورهای حوزه خلیج فارس به غرب و آمریکا	۴
E	تعریف دقیق و واقعی از مناسبات غیرنظامی و نظامی و میزان استفاده و بکارگیری و نفوذ بر بازیگران و نیروهای نظامی غیردولتی منطقه‌ای	۵
F	مبانی و اندیشه فکری حاکمیتی و حفظ حرمت و دوستی کشورها و قدرت‌های خارجی و تعداد پیروان دینی و ایدئولوژیک در سایر کشورها	۶
G	عضویت و نفوذ کشور در اتحادیه‌ها و پیمان‌های منطقه‌ای و جهانی و قدرت و اعتبار متحدین منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای و تعداد شرکای راهبردی ایران	۷
H	مداخله و شراکت قدرت‌های آسیایی (چین و روسیه) در امور منطقه و اتحاد و هم‌سویی ایران و روسیه بر سر مناقشات و تحولات منطقه‌ای	۸
I	اختلافات و شکاف‌های قومی مذهبی داخلی و میزان مشارکت و بکارگیری اقوام و گروه‌های ساکن در مناطق مرزی در پست‌های مدیریتی استانی و کشوری و تشدید مهاجرت مرزنشینان و خالی شدن مرزها	۹
J	تغییر و تحول در قدرت‌های منطقه‌ای و ظهور قطب‌های جدید قدرت در منطقه و حاکم شدن نظام چند قطبی در جهان و افول آمریکا از جایگاه هژمون برتر و ظهور چین به عنوان هژمون جدید بین‌المللی	۱۰
K	استمرار سیاست خارجی به شدت ضد آمریکایی ایران و زمینه‌های اختلاف (هسته ای، حقوق بشر، تروریسم، اسرائیل) با جامعه جهانی و وضعیت پرونده هسته‌ای ایران در شورای امنیت و سازمان ملل	۱۱
L	اختلافات میان احزاب و نخبگان سیاسی داخلی و تشدید اختلافات شیعه و سنی میان اقوام و مناطق مرزی	۱۲
M	تغییر دولت در ایران و تغییر در سیاست خارجی و سطح و میزان تعامل با پنج کشور اول قدرتمند دنیا	۱۳
N	نوع و ساختار حکومت (شکل سیاسی حکومت) و کارآمدی ساختار سیاسی حکومت	۱۴
O	تعارضات سیاسی با کشورهای همجوار و قدرتمند فرامنطقه‌ای و و قدرت‌یابی عراق در آینده	۱۵
P	وجود نهادهای تأثیرگذار داخلی مؤثر در سیاست خارجی و کیفیت ارتباطات، دیپلماسی و روابط خارجی و تعداد متحدان جهانی و منطقه‌ای و میزان روابط با قدرت‌های خارجی تأثیرگذار	۱۶

Q	افزایش اختلافها و رقابت‌های ایدئولوژیک میان ایران و کشورهای منطقه به خصوص عربستان در راستای نفوذ و تأثیر در تحولات منطقه	۱۷
R	تکثر بازیگران منطقه‌ای و فرمانطقه‌ای در محیط پیرامونی کشور و تداوم بحران‌های درون منطقه و میزان امنیت در محیط پیرامونی کشور	۱۸
S	بکارگیری مناسب و مؤثر ابزار دیپلماسی و حقوق بین‌الملل و کیفیت دیپلماسی نظامی و روابط دو و چندگانه در سطح منطقه‌ای و جهانی و تنش زدایی و اعتمادسازی در دیپلماسی دفاعی	۱۹
T	گسترش حوزه‌های نفوذ ژئوپلیتیکی و نفوذ سیاسی در کشورهای منطقه و تشکیل هلال شیعی با محوریت ایران و انتقال کانون تهدید از نزدیک به دور (بعد مکانی و مسافت منبع تهدید)	۲۰
U	توسعه و استقلال سیاسی و ثبات و اقتدار سیاسی داخلی و ملی و میزان کارآیی سازمان دولت و موقعیت، پرستیژ و جایگاه بین‌المللی کشور	۲۱
V	کیفیت و میزان روابط ایران و گروه‌های مقاومت در سطح منطقه و جایگاه شرق مدیترانه در سیاست خارجی ج.ا.ا (محور مقاومت، مسأله قدس، اقلیت‌های شیعه، گروه‌های جهادی حماس و حزب الله و ...)	۲۲
W	موضع کشورهای هم‌جوار نسبت به سیاست‌های خارجی کشور و حمایت و آموزش عناصر نهضتی و تقویت محور مقاومت در منطقه و بروز و گسترش تحولات بیداری اسلامی در سطح کشورهای اسلامی و منطقه	۲۳
X	میزان و سطح روابط سیاسی و دیپلماتیک کشورهای منطقه با غرب به خصوص امریکا، ایجاد و تقویت هم‌گرایی میان امریکا و کشورهای عرب حوزه خلیج فارس و احتمال برقراری روابط میان اسرائیل و کشورهای مسلمان منطقه و القای ایران هراسی در کشورهای منطقه به خصوص حوزه خلیج فارس توسط امریکا	۲۴
Y	رشد و گسترش اسلام رادیکال (افراط گرایی اسلامی در منطقه) و گروه‌های تروریستی و بنیادگرا در منطقه و استمرار بستر ناامن عراق و افغانستان در شرایط جنگ و گریز	۲۵
Z	خصوصیات ملی و روحیه ملی	۲۶

سپس در ادامه با تشکیل یک ماتریس ۲۶×۲۶ با کمک خبرگان امتیازاتی در بازه صفر تا سه به میزان اثرگذاری عوامل بر یکدیگر داده می‌شود. که بر اساس خروجی اولیه نرم‌افزار مطابق جدول شماره (۴) میزان پرشدگی ماتریس به تقریب ۹۳/۳۴۳۱۹٪ است که این رقم نشان دهنده تأثیرگذاری بالای عوامل بر یکدیگر می‌باشد.

جدول (۴): آمار داده‌های ورودی ماتریس

ابعاد ماتریس	تعداد تکرار	تعداد صفرها	تعداد یک‌ها	تعداد دوها	تعداد سه‌ها	جمع	درجه پرشدگی
۲۶	۴	۴۵	۲۹۹	۲۷۱	۶۱	۶۳۱	۹۳/۳۴۳۱۹٪

لازم به ذکر است مطابق جدول شماره (۵) نرم‌افزار با استفاده از شاخص‌های آماری اقدام به محاسبه پایداری سیستم می‌نماید و در پژوهش انجام شده با چهار بار چرخش داده‌ای (با توجه

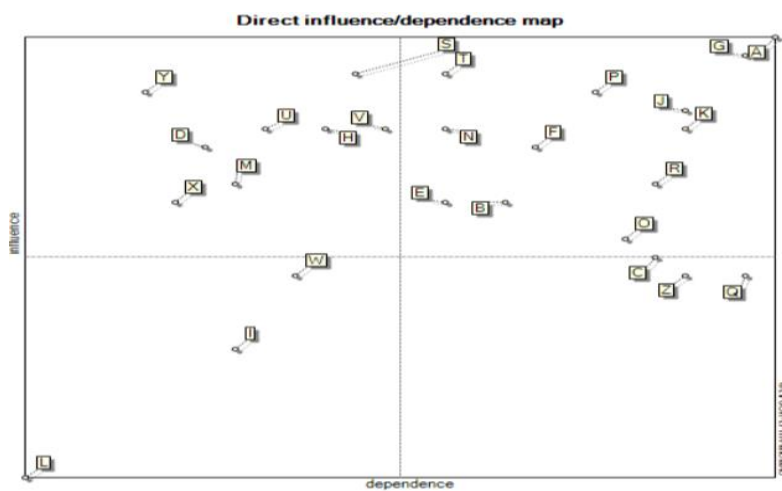
به تعداد پیشران‌ها توسط نرم‌افزار پیشنهاد شده)، تأثیرات مستقیم از مطلوبیت و پایداری ۱۰۰٪ بهره‌مند است که نشان‌دهنده روایی و پایایی بالای پرسش‌نامه و پاسخ‌های آن می‌باشد.

جدول (۵): میزان پایداری تأثیرات مستقیم

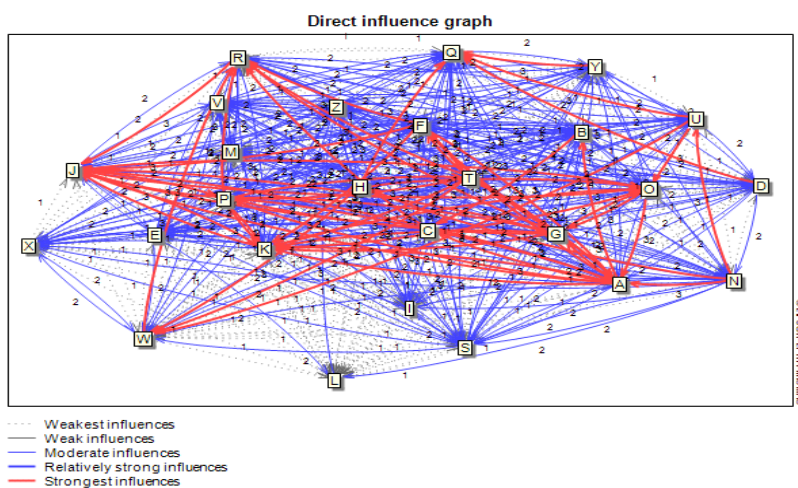
تکرار	تأثیرگذاری	تأثیرپذیری
۱	٪۹۷	٪۹۹
۲	٪۱۰۰	٪۹۸
۳	٪۱۰۰	٪۱۰۰
۴	٪۱۰۰	٪۱۰۰

نمودار اثرگذاری و اثرپذیری عوامل مطابق شکل (۱) می‌باشد. با توجه به تحلیل موجود از نمودار فوق و محل قرارگیری عوامل، چهار عامل A، J، K، G به عنوان متغیرهای ریسک (عوامل کلیدی) ما شناخته می‌شوند. به این معنی که چون عوامل بر سیستم اثرگذاری بالایی دارند و در عین حال به میزان زیادی از سیستم اثر می‌پذیرند، به عنوان عوامل کلیدی مؤثر بر قدرت دفاعی شناخته می‌شوند. نمودارهای تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم عوامل، مطابق شکل‌های (۲) و (۳) می‌باشد. نمودار اثرگذاری نشان‌دهنده روابط متغیرها و چگونگی اثرگذاری آنها بر همدیگر است. این نمودار در قالب خطوط قرمز، آبی و نقطه‌چین ترسیم می‌گردد. به این صورت که خطوط قرمز با مقدار عددی سه با توجه به شدت اثرگذاری بیشتر ضخیم‌تر بوده و خطوط آبی با مقدار عددی دو با تفاوت در ضخامت، روابط متوسط را نشان می‌دهد. خطوطی که به صورت نقطه‌چین نمایش داده شده است بیانگر وجود اثرگذاری ضعیف عوامل بر یکدیگر بوده و با مقدار عددی یک مشخص شده است. انتهای هر بردار بیانگر جهت اثرگذاری عامل است. تعداد بردارهایی که به یک عامل وارد و یا از آن خارج می‌شوند نشان‌دهنده میزان اثرپذیری و اثرگذاری عامل مذکور بوده و این تعداد هرچه بیشتر باشد میزان اهمیت عوامل به صورت مستقیم و غیرمستقیم بیشتر است. همانطور که در شکل (۲) و (۳) مشاهده می‌شود تأثیرگذاری و تأثیرپذیری چهار عامل A، J، K، G به صورت مستقیم و غیرمستقیم از سایر عوامل بیشتر است.

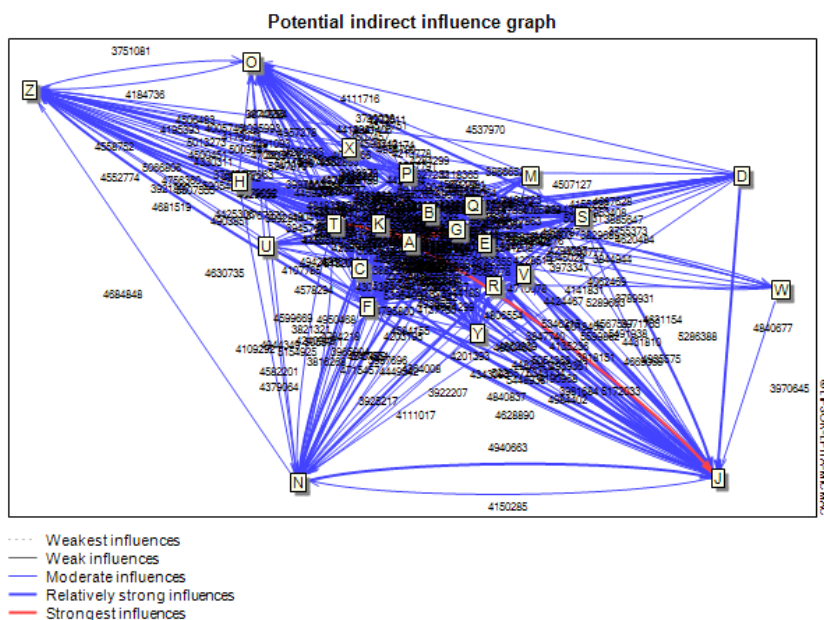
شکل (۱): نمودار اثرگذاری و اثرپذیری مستقیم عوامل بر یکدیگر

شکل (۲): نمودار تأثیرات مستقیم

شکل (۳): نمودار تأثیرات غیرمستقیم

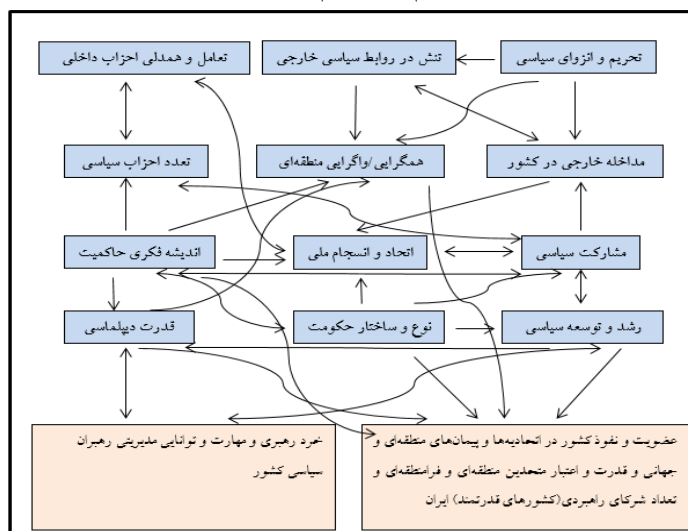
۴-۴. تدوین سناریوهای پیشرو

در انتها طبق الگوی^۱ GBN اقدام به تدوین چارچوب و منطق سناریوها بر مبنای انتخاب و تعیین دو عدم قطعیت کلیدی (بحرانی) می‌گردد، در همین راستا دو عدم قطعیت دارای بیشترین اثرگذاری بر روندهای آینده موضوع مورد مطالعه، طبق خروجی نمودار اثرگذاری و اثرپذیری مستقیم عوامل بر یکدیگر (شکل ۱) و دیاگرام تأثیر^۲ (شکل ۴) با عنوان: ۱. خرد رهبری و مهارت و توانایی مدیریتی رهبران سیاسی کشور ۲. عضویت و نفوذ کشور در اتحادیه‌ها و پیمان‌های منطقه‌ای و جهانی و قدرت و اعتبار متحدین منطقه‌ای و فرمانطقه‌ای و تعداد شرکای راهبردی (کشورهای قدرتمند) ایران انتخاب می‌گردند.

1.Global Business Network
2.Influence Diagram

بر مبنای دو عدم قطعیت کلیدی به دست آمده، چارچوب سناریوهای کلی پیش رو مطابق شکل (۵) در چهار وضعیت (بر اساس عناوین استعاره‌ای) قرار می‌گیرد: الف) توسعه سیاسی، ب) انسداد سیاسی، ج) انزوای سیاسی و د) ریسک سیاسی.

شکل (۴): دیاگرام تأثیر عدم قطعیت‌های کلیدی

الف) سناریوی توسعه سیاسی

این سناریو متأثر از خرد، بینش و توان مدیریتی بالای رهبری سیاسی کشور و هم‌زمان برقراری روابط دو و چندجانبه با کشورهای منطقه و فرامنطقه‌ای می‌باشد، در این وضعیت با تصمیم‌گیری خردمندانه، فرصت‌های محیطی به دقت و هوشمندانه رصد شده و شرایط محیط خارجی مناسب، منجر به عضویت کشور در اتحادیه‌ها و پیمان‌های منطقه‌ای و جهانی گردیده و متعاقب آن موجبات ارتقاء قدرت سیاسی و تأمین منافع و امنیت ملی کشور فراهم خواهد شد و نوعی رابطه برد-برد سیاسی بر روابط فی مابین حاکم خواهد شد. بدیهی است تحقق این سناریو به عنوان سناریوی مطلوب و با هدف ارتقاء وضعیت و جایگاه سیاسی کشور و متعاقب آن تقویت قدرت دفاعی مدنظر می‌باشد. به طور قطع تحقق این سناریو بسیار وابسته به شرایط محیط خارجی بوده که در همین رابطه یکی از عوامل تأثیرگذار و تعیین کننده شرایط و بستر محیط خارج، نوع دولت (دموکرات-محافظه‌کار) مستقر در ایالات متحده در ده سال آینده می‌باشد که قابلیت تأثیر

بسیار بالا بر نحوه تعامل، همراهی و همکاری اقتصادی-سیاسی قدرت‌های اروپایی و کشورهای عرب منطقه خلیج فارس با ایران و همچنین تحولات منطقه غرب آسیا و به تبع آن عضویت و نفوذ ایران در اتحادیه‌ها و پیمان‌های منطقه‌ای و جهانی را دارد.

ب) سناریوی انسداد سیاسی

در این وضعیت علی‌رغم درک و بینش بالای رهبری سیاسی و حاکمیت به ایجاد روابط چندگانه و حرکت به سمت هم‌گرایی منطقه‌ای و جهانی، عواملی از قبیل مداخله خارجی، حاکم بودن ایدئولوژی خاص، تفاوت در گفتمان‌ها، قدرت پایین دیپلماسی و... منجر به ایجاد تضاد دیدگاه با همسایگان و قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای گردیده و در نهایت حالت انسداد سیاسی حاکم خواهد شد. بدیهی است شرایط حال حاضر کشور در این وضعیت (انسداد سیاسی) قرار دارد. در این وضعیت عامل مهم و تأثیرگذار به منظور تغییر شرایط و خروج از حالت انسداد، تغییر دیپلماسی کشور از نفوذ نظامی (در کشورهای محور مقاومت از طریق گروه‌های نیابتی سیاسی و نظامی) به دیپلماسی صلح منطقه‌ای می‌باشد. در همین راستا می‌بایست در مرحله نخست سیاست همکاری‌های تجاری-اقتصادی با کشورهای همسایه و منطقه خلیج فارس و در مرحله دوم تشکیل اتحادیه‌های سیاسی با هدف تنش‌زدایی و افزایش هم‌گرایی با کشورهای عرب منطقه و اعتمادسازی در دستور کار سیاست خارجی کشور قرار گیرد. و در صورت عدم کاربست دیپلماسی صلح از جانب ایران، با تحکیم و ادامه روند فعلی گسترش روابط سیاسی-نظامی کشورهای عرب حوزه خلیج فارس با اسرائیل، احتمال تشکیل پیمان نظامی کشورهای عرب منطقه با محوریت امریکا و اسرائیل جهت مقابله با نفوذ ایران و گروه‌های نیابتی مورد حمایت ایران در منطقه قابل تصور و پیش‌بینی می‌باشد.

ج) سناریوی انزوای سیاسی

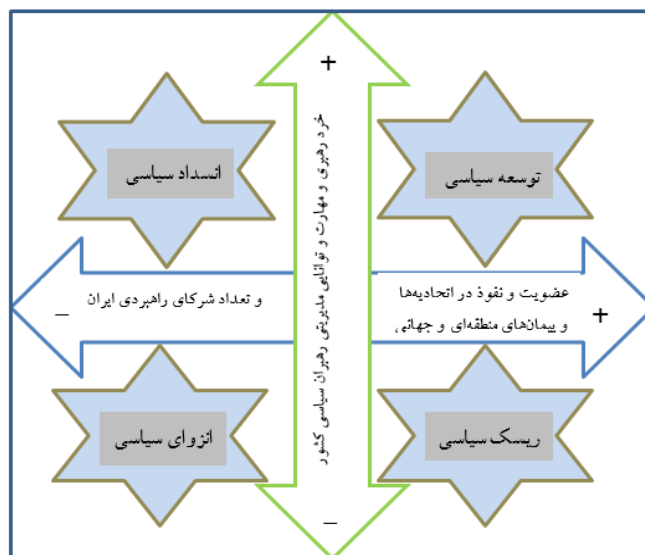
بدترین وضعیت و سناریوی متصور می‌باشد که در این حالت توانایی رهبری و هدایت سیاسی ضعیف در داخل و نبود درک، انگیزه و تصمیم در رده حاکمیتی کلان در کنار شرایط نامساعد محیط خارج جهت برقراری تعامل و همکاری با قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای منجر به ایجاد انزوای ژئوپلیتیکی و کاهش قدرت سیاسی و در نهایت ضمن تضعیف قدرت دفاعی

احتمال وقوع درگیری نظامی و تهدید علیه تمامیت ارضی کشور متصور خواهد بود. در این وضعیت عامل مهم و تأثیرگذار بر روند و تحولات، میزان پایبندی ایران به تعهدات برجامی (توافق و میزان همکاری و نظارت با آژانس بین‌المللی هسته‌ای بر صنایع هسته‌ای) و یا خروج از برجام و توافقات مرتبط با آن و امنیتی شدن پرونده هسته‌ای ایران می‌باشد، که در بدترین حالت متصور منجر به تداوم ناپایداری در محیط امنیتی منطقه و تشکیل ائتلاف قدرت‌های بزرگ غربی و اعراب منطقه و اعمال فشارها و تحریم‌های گسترده فلج‌کننده اقتصادی و در نهایت حمله نظامی به مراکز و تأسیسات اتمی و زیرساخت‌های حساس کشور می‌باشد.

د) سناریوی ریسک سیاسی

در این وضعیت علی‌رغم مساعد بودن شرایط و رویدادهای محیط خارجی در راستای برقراری ارتباط و تعامل با محیط بین‌الملل، اندیشه و خرد حاکمیت سیاسی تمایلی به برقراری ارتباط و همکاری نداشته و هرآن امکان گسست در روابط برقرار شده و قرارگیری در وضعیت انزوای سیاسی وجود دارد. و این شرایط بسته به طرز تفکر و اندیشه حاکمیتی خواهد داشت، در صورت تغییر مثبت باعث قرارگیری در وضعیت توسعه سیاسی و برعکس عدم تغییر در نگرش‌های حاکم و تداوم تصمیمات غیرمعقول، احتمال ورود به وضعیت انزوای سیاسی را به همراه خواهد داشت. در این وضعیت عامل کلیدی تأثیرگذار، توجه به استحکام ساخت درونی نظام بر پایه افزایش میزان مشارکت مدنی و سیاسی جامعه و به تبع آن انتخاب حاکمیت سیاسی کارآمد و لایق در کشور بر مبنای اراده و خواست و نظر جامعه به منظور اعمال اصلاحات گسترده سیاسی و اتخاذ تصمیمات کلان منطقی و هوشمندانه می‌باشد. و در صورت عدم اعمال تغییرات سیاسی داخلی و اتخاذ تصمیمات هوشمندانه در رده‌های مدیریتی تصمیم‌گیری کلان به مرور منجر به از بین رفتن انگیزه و شرایط مساعد خارجی و قرار گرفتن در وضعیت منفی خواهد گردید.

شکل (۵): چارچوب سناریوهای کلی پیش‌رو

۵. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

با توجه به سوال‌های مطرح شده در ابتدای تحقیق از میان ۹۷ پیش‌ران کلی مؤثر و تجمیع نهایی آن‌ها و ۲۶ عامل نهایی به دست آمده و نتایج حاصل از خروجی نرم‌افزار میک‌مک تعداد ۱۲ عامل دارای نقش تأثیرگذار و ۴ عامل کلیدی:

۱. خرد رهبری و مهارت و توانایی مدیریتی رهبران سیاسی کشور
۲. عضویت و نفوذ کشور در اتحادیه‌ها و پیمان‌های منطقه‌ای و جهانی و قدرت و اعتبار متحدین منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای و تعداد شرکای راهبردی (کشورهای قدرتمند) ایران.
۳. تغییر و تحول در قدرت‌های منطقه‌ای و ظهور قطب‌های جدید قدرت در منطقه و حاکم شدن نظام چند قطبی در جهان و افول آمریکا از جایگاه هژمون برتر و ظهور چین به عنوان هژمون جدید بین‌المللی.
۴. استمرار سیاست خارجی به شدت ضدآمریکایی ایران و زمینه‌های اختلاف (هسته‌ای، حقوق بشر، تروریسم، اسرائیل) با جامعه جهانی و وضعیت پرونده هسته‌ای ایران در شورای امنیت و سازمان ملل.

به عنوان مهم‌ترین و کلیدی‌ترین عوامل سیاسی تأثیرگذار بر قدرت دفاعی ایران مورد شناسایی قرار گرفتند. همچنین بر اساس عوامل کلیدی بدست آمده و لحاظ عدم قطعیت‌های پیش‌رو چهار سناریوی: توسعه، انسداد، انزوا و ریسک سیاسی مورد شناسایی قرار گرفت، که سناریوی ایده‌آل و مطلوب کشور به منظور کسب قدرت دفاعی برتر، قرارگیری در وضعیت توسعه سیاسی می‌باشد.

بر اساس نتایج تحقیق، از آنجا که قدرت، عامل اصلی بقای کشورها و دولت‌ها بوده و کشورهایی که اقدام به تقویت و توسعه مؤلفه‌های مؤثر بر قدرت خود نمایند قادر خواهند بود حیات، بقاء و پیشرفت خود را در فضای آنارشیک بین‌الملل تأمین و تضمین نمایند، که در این میان قدرت نظامی به عنوان مهم‌ترین بعد قدرت ملی با اهمیت و تأکیدی که بر نقش و تأثیر آن بر تقویت قدرت ملی و به تبع آن تأمین امنیت ملی و منافع ملی وجود دارد همواره مورد تأکید بوده، لذا عوامل سیاسی کلیدی بدست آمده از نتایج تحقیق می‌بایست در تدوین راهبردهای نظامی و دفاعی کشور لحاظ و مورد توجه قرار گیرند. همچنین بر اساس چارچوب نظری تحقیق، از آنجا که نظریه بازدارندگی در زمان نظام دوقطبی و رقابت میان قدرت‌های وقت، توانست به‌عنوان تجربه‌ای موفق از بروز جنگ و رویارویی مستقیم دو ابرقدرت جلوگیری نماید، و دارای سابقه تاریخی مثبت در تنظیم روابط راهبردی میان قدرتها بوده، و پس از پایان جنگ سرد و برخلاف تصور هنوز جایگاه خود را در عرصه مناسبات بین‌الملل حفظ کرده و شکل منطقه‌ای به خود گرفته است. از طرفی تنوع تهدیدهای امنیتی پیرامون ایران و رقابت‌های تسلیحاتی گسترده در میان کشورهای منطقه ضرورت کاربست نظریه بازدارندگی را در دکترین دفاعی کشور اجتناب‌ناپذیر می‌نماید. از آنجا که بازدارندگی ارتباط و پیوند مستقیمی با عنصر قدرت داشته و نقطه‌ی تمرکز آن در حوزه‌ی قدرت نظامی است، همچنین بر اساس آموزه‌های قرآن و اسلام که لزوم داشتن آمادگی دفاعی در برابر دشمنان را گوشزد و مورد تأکید قرار داده است، لزوم تقویت بنیه و توان نظامی کشور به‌منظور ایجاد بازدارندگی دفاعی و تأمین منافع و امنیت ملی کشور از ضروریات می‌باشد. بنابراین چهار عامل سیاسی کلیدی تأثیرگذار بر قدرت دفاعی کشور می‌بایست از سوی مسئولان و فرماندهان نظامی در تدوین راهبردهای نظامی به‌منظور

ایجاد بازدارندگی مؤثر و حصول امنیت پایدار در کشور لحاظ گردند. از طرفی بر اساس عوامل کلیدی به دست آمده و سناریوهای متصور تدوین گردیده، آنچه مشهود است، در حال حاضر کشور در وضعیت انسداد سیاسی قرار گرفته است که تداوم این شرایط خود منجر به کاهش توان و قدرت دفاعی کشور در آینده خواهد شد به همین منظور در راستای دستیابی به سناریوی مطلوب و قرارگیری در وضعیت توسعه سیاسی و به تبع آن ارتقاء قدرت نظامی-دفاعی کشور و تأمین منافع و ارزش‌های ملی کشور، راهبردهای زیر به منظور تقویت بعد سیاسی قدرت ملی کشور و به تبع آن ارتقاء بنیه و توان قدرت دفاعی ارائه می‌گردد:

۱. پذیرش گسترش و فعالیت احزاب و گروه‌های سیاسی با گرایش‌های مختلف از سوی حاکمیت در راستای ایجاد جو اعتماد و خوش‌بینی در جامعه و افزایش میزان مشارکت سیاسی مردم و در نهایت ارتقاء توان مدیریتی کشور.

۲. گسترش تعاملات و ارتباطات با نهادها و سازمان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی و عضویت و نفوذ کشور در اتحادیه‌ها و پیمان‌های منطقه‌ای و جهانی با هدف خنثی‌سازی فشارهای سیاسی و نگاه منفی امنیتی کشورهای همسایه (به خصوص اعراب حوزه خلیج فارس) و افزایش اعتبار، جایگاه و قدرت منطقه‌ای کشور متناسب با شأن و منزلت جامعه ایرانی.

۳. اعتمادسازی، تعامل، همکاری و گسترش روابط با کشورهای مسلمان همسایه و منطقه با هدف کاهش تنش، عمق بخشی راهبردی مسالمت‌آمیز و تحقق هم‌گرایی و وحدت میان جوامع مسلمان منطقه.

۴. تغییر در سیاست‌های کلان خارجی و نگرش‌های ضد امریکایی و ایجاد شفافیت در موارد و زمینه‌های اساسی تشدید اختلاف با قدرت‌های غربی (پرونده هسته‌ای، حقوق بشر و...) از طریق اعتمادسازی و شفافیت در سیاست دستگاه دیپلماسی کشور و کاربست دیپلماسی هوشمندانه، با هدف تأمین منافع ملی.

۵-۱. پیشنهاد

۵-۱-۱. پیشنهادهای اجرایی

۱. افزایش توان بازدارندگی نیروهای مسلح با تکیه بر اقتدار فرماندهی و خرد رهبری سیاسی؛
۲. برنامه‌ریزی مسئولان و فرماندهان نظامی به منظور تأثیرگذاری بر تحولات نظامی منطقه‌ای؛
۳. برنامه‌ریزی و تلاش به منظور خود اتکایی و خودکفایی تولیدات دفاعی؛
۴. تقویت عوامل کلیدی بعد سیاسی قدرت ملی به عنوان کانون اصلی تقویت اقتدار ملی؛
۵. انعقاد پیمان و تفاهم‌نامه‌های مشترک نظامی، سیاسی با کشورهای منطقه و سایر کشورهای قدرت‌مند جهانی به منظور ایجاد محیط امنیتی کم‌خطر؛
۶. دور نمودن منابع تهدید نظامی از طریق گسترش عمق و نفوذ راهبردی کشور در سایر مناطق به خصوص شرق مدیترانه؛
۷. توسعه و افزایش توان موشکی کشور؛
۸. افزایش مشارکت گروه‌های سیاسی-اجتماعی در مناسبات سیاسی به منظور تقویت مشروعیت سیاسی؛
۹. تلاش به منظور برقراری روابط با قطب‌های جدید و در حال ظهور قدرت جهانی.

۵-۱-۲. پیشنهاد پژوهشی

پیشنهاد می‌گردد با توجه به عوامل کلیدی بدست آمده در این تحقیق، در پژوهش‌های آتی ضمن احصاء شاخص‌ها و متغیرهای مؤثر در هر چهار عامل کلیدی به صورت جداگانه و با استفاده از نرم‌افزار سناریونویسی ویزارد سناریوهای محتمل آینده قدرت دفاعی ایران تدوین گردد.

۶. قدردانی

نویسندگان از تمامی اساتید، نظامیان و پژوهشگرانی که با صرف وقت گرانبخیز خود، نویسندگان مقاله را در امر تکمیل پرسشنامه‌های مربوط یاری رسانیده و همچنین داوران گرانبخیز که با ارائه نقطه نظرات علمی و پیشنهادهای اصلاحی خود، موجبات غنای علمی تحقیق را فراهم نمودند کمال تشکر را دارند.

References

1. Ajurlu, A.; Maghsoudi, M. (2018). Study of the role of identity in the defense policy of the Islamic Republic of Iran with emphasis on comprehensive deterrence and conventionalism, the Islamic Revolution Journal. 8 (29): 89-112. **[In Persian]**
2. Amiri, A. (2020). Explaining the Role of the Navy in Exercising the Maritime Power of the Islamic Republic of Iran, Geopolitics Quarterly, 16(57):138-182. **[In Persian]**
3. Boalhassani, K; Baboli, C; Rezaei, S. (2018). Development of geopolitical strategies to achieve J.A. Iran to the top regional defense power in line with the Vision 1404 document, Defense Strategy Journal. 16 (62): 179-207. **[In Persian]**
4. Boyatzis, R.E; Ratti, F. (2014). Emotional, social and cognitive competencies: distinguishing effective Italian managers and leaders in a private company and cooperatives, Management Development Journal. 28(9):821-833.
5. Chegini, H. (2005). Strategic Defense Management System, First Edition, Tehran: Aja publication. **[In Persian]**
6. Esfandiari, M; Hasanvand, M; imandar, z. (2016). New deterrence in the new order and structure of the international system (theoretical data and empirical findings), Military Science and Technology Journal. 12 (38): 5-32. **[In Persian]**
7. Fauzi, A. (2019). Teknik Analisis Keberlanjutan. Jakarta: Gramedia Pustaka Utama.
8. Gde Bagus, B.P; Wayan, P; Agus, S; Dian Ayu, R. (2020). Key Variables on Property Marketing in Bali: Application of Micmac Method, Asia pacific journal of management and education (APJME), Vol 3, No 1, PP: 28-34.
9. Ghasemi, F. (2012). Conceptual reconstruction of regional deterrence theory and design of its models based on theories of power cycle in the network, Defense Strategy Journal. 10 (38): 103-146. **[In Persian]**
10. Godet, M. (1999). De la anticipación a la acción: Manual de prospectiva y estrategia [From anticipation to action: Prospective and Strategy Manual], México: Alfaomega.
11. Hafeznia, M.R. (2011). Principles and Concepts of Geopolitics, Third Edition, Mashhad: Papli Publications. **[In Persian]**
12. Higher National Defense University. (2008). Threats of National Power (Indicators and Dimensions), First Edition, Tehran, Higher National Defense University Press. **[In Persian]**
13. Jablonsky, D. (1997). National Power. Parameters. (Taken From Internet).
14. Jafarinia, A; Akhbari, M.; Moradian, M. (2019). Analysis of Indicators of Military Power of Political-Geographical Units in the International System, New Attitudes in Human Geography Journal. 11 (3): 445-465. **[In Persian]**

15. Jiménez, M. (2009). Herramientas para el análisis prospectivo estratégico. Aplicaciones MICMAC [Tools for strategic prospective analysis. Applications MICMAC]. Estado de México: Hersa Ediciones.
16. Kamali, R.; Khairandish, M. (2017). Model of Development of Defense Preparedness of Armed Forces Personnel: A Qualitative Approach Based on Foundation Data Theorizing, National Defense Strategic Management Studies Journal. 1 (1): 5-33. **[In Persian]**
17. Kazemi, E. (2019). Political Strategies for Strengthening the National Authority of the Islamic Republic of Iran with Emphasis on Prioritizing the Components of the Political Dimension of National Power, Defense Strategy Journal, 17(67): 151-183. **[In Persian]**
18. Kuchaki, S; Mohebbi, A.; Sabzi, H. (2017). Strategies of the region's superior defense power in the military field based on the 1404 solar vision document, Strategic Defense Studies Journal. 15 (70): 53-74. **[In Persian]**
19. Mahmoudzadeh, I; ghazi, H.; ghuchani, M.M. (2017). The role and position of technology development in the military dimension of national power, Strategic Defense Studies Journal. 15 (67): 261-284. **[In Persian]**
20. Minai, H; Hajiani, I; Dehghan, H.; Jafarzadehpour, F. (2015). Determining the main drivers of Iran's defense diplomacy at the regional and international levels, Defense future Research Journal. 1 (1): 7-26 **[In Persian]**
21. Mirsheimer, J. (2014). The Tragedy of the Politics of the Great Powers, translated by Gholam-Ali Cheginizadeh, fourth edition, Tehran: Publications of the Office of Political and International Studies, Ministry of Foreign Affairs. **[In Persian]**
22. Mohammadi, H.R. (2014). Explanation of Power Indicators and Its Influence on Foreign Policies of USA against Iran, Geopolitics Quarterly, 10(35):122-148. **[In Persian]**
23. Mojica, F. (2005). La construcción Del futuro. Concepto y modelo de prospectiva estratégica, territorial y tecnológica [Future construction. Concept and model of strategic, territorial and technology foresight]. Santafé de Bogotá: Universidad Externado de Colombia.
24. Monzavi Bozorg, J; Ahmadi, S.; Alie, M.v. (2018). Future Studies of the Security and Population Policies of the Islamic Republic of Iran and the Presentation of Possible Scenarios, National Security Journal. 8 (30): 65-96. **[In Persian]**
25. Moradian, M. (2008). Main Indicators of Measuring the Defense Power of Countries, Defense Strategy Journal. 6 (23). **[In Persian]**
26. Moradian, M. (2009). Threat and Security (Definitions and Concepts), Tehran, First Edition, Shahid Sayad Shirazi Educational and Research Center. **[In Persian]**
27. Moradian, M; Hadi Nejad, F.; Pourmanafi, A. (2018). Providing a model for evaluating and analyzing the military power of countries, Defense Strategy Journal. 16 (64): 169-200. **[In Persian]**

28. Mossalanejad, A. (2020). Geopolitical Shift in Power and Security in Southwest Asia, *Geopolitics Quarterly*, 16(59):1-28. **[In Persian]**
29. Pishgahi fard, Z.; Hosseini, S.M; Farahani, M. (2014). Ranking the National Power of Middle Eastern Countries Using Multiple Compensatory Decision Making, *Disciplinary Geography Journal*, 2(5):1-44. **[In Persian]**
30. Putu Yudy, W.; Gede Putu, K.; Ni Nyoman, R.S; Putu Sri, H; Ni Komang, S. (2020). SWOT and MICMAC analysis to determine the development strategy and sustainability of the Bongkasa Pertiwi Tourism Village, Bali Province, Indonesia, *Decision Science Letters journal*, Vol 9, No 3, PP: 439-452.
31. Rahimi Roshan, H. (2017). "Regional Deterrence and Security of the Islamic Republic of Iran", *Politics and International Relations Journal*. 1 (1): 79-99. **[In Persian]**
32. Sanjabi, A. (2001). *Military Strategy and Power*, First Edition, Tehran: Pajhang Publications. **[In Persian]**
33. Vasegh, M; Rezaei, D.; Chenari, S. (2017). The Impact of Spatial Minorities on National Power, *Human Geography Research Journal*, 49(3):675-691. **[In Persian]**
34. voghofi, O; Qasemi, A.A.; Hajiani, I. (2017). Explaining the key factors and drivers of Yemen's future until 1406, *Defense future Research Journal*. 2 (4): 87-107. **[In Persian]**
35. Yazdanpanah Dero, K.; Zaeri, B.; Rahimi, R. (2018). Geopolitical Factors of U.S Tendency to Form an Arabian Military Coalition in Persian Gulf and its Consequences on Iran's Security, *Geopolitics Quarterly*, 14(50):83-108. **[In Persian]**
36. Yazdanpanah, K; Safavi, S.Y; Qalibaf, M.B.; Shamani, Y. (2018). Calculating military power using the formulas of national power of countries, *Defense Policy Journal*. 26 (102): 43-69. **[In Persian]**
37. Yousefi, A; Keshavarze Tork, A.; Nahadi, H. (2019). Study of the effect of cultural and social components of holy defense on the future of national security of the Islamic Republic of Iran, *Defense Strategy Journal*. 17 (66): 69-96. **[In Persian]**
38. Zohdi, Y. (2015). *Defense Policy*, First Edition, Tehran: Strategic Defense Research Center. **[In Persian]**